

אוצר מפרשי הירושלמי

341

ולחנ"ל א"ש, דבתוס' הבינו בכוונת הירושלמי דנטמא ע"י מציאת גולגלתו של ארנון והלכך שפיר תמהו, משא"כ לפימ"ש הסבר הירושלמי דעיקר טומאה היה ממאי שנטמא במקום שמצאו בו איזו טומאה שנטמאים באהל, והוצרכו לטהר המקום לגמרי, ועיקר מ"ש הירושלמי להאי דמצאו גלגלת אינו כ"א להסתייע ממעשה רב, דנהי דא"י בדוקה, מ"מ מצאו תחת המזבח, וא"כ שפיר הוכרחו זמן רב לשיטתו, והיינו לטהר מקודם הטומאה ולעשותה בדוקה כרובא דא"י, ואח"כ יטהרו בעצמם, ושפיר הוכרחו לעבר מפני הטומאה, ומיושב קושיית התוס'.

וממילא לפי"י אין שום ראיה דמרבית העם נטמאו בטומאת אהל דעכו"ם, ולהסתייע מזה דהירושלמי ס"ל כרבנן ור"ש דקברי עכו"ם מטמא באהל, ולהוכיח מזה דלא כהרמב"ם וכהוכחת הגאון בעל ושב הכהן, דז"א, דבעובדא דעיבור מפני הטומאה דהובא בירושלמי סנהדרין ופסחים, שפיר א"ל דנטמאו בטומאת אהל דישאל וכו"ל, ואמנם מירושלמי סוטה בעובדא דחגי בהקפדתו על הכהנים שם שפיר מבואר דעיקר הטומאה היתה ע"י שמצאו גולגלתו של ארנון תחת המזבח, ושפיר א"ל דס"ל להירושלמי דקברי עכו"ם מטמא באהל וכהוכחת הגאונים הנ"ל, כ"ז היה אפשר לומר לכאורה.

יש מקשים כנ"ל מדברי הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ו ה"ד) **אין מקיימים בירושלים קברות חוץ מקברי בית דוד וקבר חולדה** [ומקורו בתוספתא (ב"ב פ"א ה"א) ונגעים פ"ו ה"ב] וירושלמי (נזיר פ"ט ה"ג). **שו"ת מנחת אלעזר** - ח"ד ס"י עו ד"ה אחרי (הועתק בהגהות הירושלמי) >הובא לקמן ד"ה קשה איך קברו {567-8}.

קובץ קול תורה (יוסקוביץ) - שנה ב חוברת ד ס"י כו אות ב (עמ' 273) ד"ה אבל כל >הובא לעיל ד"ה קשה וכי מימי {567-8}.

זבחי אפרים - זבחים נח א ד"ה והנה בח"ס >הובא לעיל ד"ה ויש מי שאומר {567-8}.

מו"מ אם הסוגיא אתיא כרשב"ג (אהלות פ"ח מ"ט, ועי' תוס' יבמות סא. ד"ה ממנע) **שמות גוי מטמא באוהל ומוכח מכאן שהלכה כמותו, או שסובר כרבי שמעון בר יוחאי** (יבמות שם) **שאינו מטמא אלא במגע ובמשא ולא באוהל** [וכפי שפסק הרמב"ם (הל' טומאת מת פ"א ה"ג) והל' אבל פ"ג ה"א].

משנה למלך - הל' בית הבחירה פ"א ה"ג >הובא לעיל ד"ה קשה וכי מפני {567-8}.

שו"ת ושב הכהן - ס"י עה.

שושן עדות - הנ"ל ד"ה שביעית {976-5}.

שו"ת חתם סופר - יו"ד ס"י שמ ד"ה ע"כ >הובא לעיל ד"ה קשה וכי מימי {567-8}.

וקובץ תשובות ס"י יד ד"ה ובמכתבי >הובא לעיל ד"ה ויש מי שאומר {567-8}.

חתם סופר (סוגיות) - ס"י יב ד"ה ר' יהודה אומר (גד' גם בסנהדרין יב א) >הובא לעיל ד"ה קשה וכי מימי {567-8}.

גלגלתו טמונה תחת המזבח, והיה טומאה רצוצה בוקעת ועולה, והכהנים האהילו על אותו מקום ונטמאו מטעם אהל, וס"ל לירושלמי כת"ק דר"ש דקברי עכו"ם מטמאים באהל, ולמ"ד אין מטמאים באהל ס"ל בדחוקי' ובחגי כש"ס דילן סנהדרין י"ב ע"ב ופסחים סוגיא דר"ח סגה"כ כו' עכ"ל יעו"ש, ובאמת דוחק גדול לפרש גולגלתו ר"ל גלגל הטומאה.

ולענ"ד נראה דגולגלתו ממש היא, והא דבירושלמי פסחים וסנהדרין לאו למימרא דהא דעברו מפני הטומאה היינו ע"י דמצאו גולגלתו של ארנון היבוס, דז"א, דא"כ לא נטמאו כ"א הכהנים, ובכתוב כתיב (בדה"י ב' ל' י"ח) כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה ויששכר וזבולון לא הטהרו וגו', וא"כ אין לומר דהם כולם נטמאו מסיבת מציאת גולגלתו של ארנון תחת המזבח, וכ"א עיקר מאי דאמר הירושלמי הוא להסביר מ"ש דמרבית העם וגו' לא הטהרו, דבאיזו טומאה נטמאו, כיון דבאמת א"י בדוקה וכדאמר בזבחים, ושוב במאי נטמאו מרבית העם.

וע"ז אמר בירושלמי בזה"ל, ואתיא כ"י דמר ר' סימון ב"ר זבדי גולגלתו של ארונה היבוס מצאו תחת המזבח, ור"ל דנהי דמקום המזבח בודאי בדוקה היתה, ועכ"ז מצאו גולגלתו של ארנון תחת המזבח, שוב מציאות דמרבית העם ג"כ נטמאו ע"י טומאת אהל דאירע בדידהו, ונהי דא"י בדוקה היא, מ"מ לא עדיף ממאי דמה"ת אזלינן בתר רובא ומ"מ איכא מיעוטא ג"כ, ונהי דמה"ת אין לחוש למיעוטא, מ"מ בדאירע המיעוט לפנינו בודאי אמרינן דאסור, וה"ה התם נהי דבאמת א"י בדוקה, מ"מ אירע טומאת אהל במת ונטמאו מרבית העם, ולא דבימי חזקיה מצאו גולגלתו של ארנון, דז"א, כיון דנימא דאז מצאו פשיטא דהוי מתקנין תיקון לטהר המזבח דלא יהיה שוב מציאות לשימצא עוד גולגלתו תחת המזבח, והיינו בפנינו גמור, ואיך שוב מצאו הגלגלת אח"כ בימי חגי, ומוכרח לומר כנ"ל.

ובזה מובן שפיר דבירושלמי פסחים וסנהדרין אמר בזה"ל ואתיא כ"י דמר ר"ס בר"ז, ובסוטה אמר כמה דמר ר"ס בר"ז, ולהנ"ל א"ש, משום דעיקר מימרא דר"ס בר"ז דגולגלתו של ארונה מצאו תחת המזבח היתה בעובדא דחגי עם הכהנים, וזה היתה בחורבן הבית דערו ערו עד היסוד בה נתגלה ג"כ קברו שמתחת המזבח, והלכך בביתאן מהגולה שפיר מצאו גולגלתו, משא"כ בעובדא דחזקיה לא הביא הירושלמי דפסחים וסנהדרין האי מימרא דר"ס בר"ז, כ"א להסתייע להא דמרבית העם לא הטהרו והיינו מטומאה, והיכי אפשר כיון דא"י בדוקה היא וכו"ל, וע"ז אמר דאתיא כ"י דמר כו', ור"ל דאיכא מציאות עכ"פ כעין הא דאמר ר"ס בר"ז, ולא דהתם היה טומאת ע"י מציאת גולגלתו, דז"א מתרי טעמי, חדא דא"כ בהכרח דהכהנים יטמאו ובאמת כתיב דמרבית העם לא הטהרו, ועוד דא"כ היכי שמצאו שוב בימי חגי, וזה ברור בכוונת הירושלמי.

ולפי"ז מיושב תמיהת תוס' סנהדרין י"ב בד"ה שעבר דהוי יכולין לטהר בהזאת שלישו ושביעי,

מעט שהיה תחת המקדש מפני קבר התהום לא חשיב מחילה, כיון דהוי צורך מזבח להזהר מחשש טומאה, ודוקא על הא דקאמר וכ"ת דעביד מחילות בקרקע ושחיט בהו פריך שפיר דכה"ג מי הוה מזבח, דז"א צורך מזבח לעשות מחילה גדולה שיוכל לשחוט שם.

וכן מה שהוכיח המל"מ מדנטמאו כשמצאו גלגלתו של ארונה היבוס, ג"כ י"ל דאדרבה משמע דכיון דמקום המזבח ה' בדוק, בודאי לא נכשלו בהקרבה בטומאה, ומשום שלא ה' טומאה רצוצה שהיה חלל מפסיק, אלא דעכשיו שירדו לתקן המזבח או לפנות היין קרוש מהשיתין, אירע שנתגלגלה הטומאה למעלה עד שלא ה' דבר חוצץ בפני הטומאה, ונטמא בטומאת אהל, או שאירע שנגע ממש במזבח, ועכ"פ לא מוכח מידי, ומיושב כמ"ש.

מראה כהן מהדו"ת ס' נד

ולישוב תמיהת הגאון בעל ושב הכהן על שיטת הרמב"ם מהירושלמי פסחים הנ"ל, נלע"ד בהקדם מ"ש בציון ירושלים להגאון רבי יוסף שאול ז"ל נאטאנזאהן בהגהותיו על הירושלמי פסחים הנ"ל וז"ל, גולגלתו של ארנון היבוס עמלמ"ל פ"א מה' בית הבחירה הי"ג כו', וצ"ע בזבחים ק"י דאמר שם א"י בדוקה היא ועכ"פ ירושלים בדוקה היא לכ"ע, וגם צ"ע דארנון היה עכו"ם ועכו"ם אינו מטמא, מיהו גם בזבחים שם תמוה דאמר מפני מתי מכול, הא הוי עכו"ם, וגם מתים דלפני הדבור כו' עכ"ל, וכ"כ לתמוה בציון ירושלים על הירושלמי סנהדרין פ"א והגיה בצע"ג יעו"ש.

הנה מ"ש לתמוה מהא דאמר בזבחים ק"י איה מתי מכול כו' דהא הו"ל עכו"ם וגם לפי הדיבור, ז"א קושיא, דעיקר כוונת הש"ס לומר דא"י בדוקה היא לגמרי דפינו כל המתים ואפילו הני מתים דלית בהו משום טומאה, וכה"ג כתבו תוס' נדה נ"ז בד"ה ובנה כו' וז"ל, וציון דגבי גוג לאו משום טומאה אלא לנקות הארץ מן המתים עכ"ל יעו"ש, ובאמת בל"ז תמוה, דבירושלמי פסחים וסנהדרין דאמר דהא דמפני הטומאה עברו היינו דמצאו גולגלתו של ארנון היבוס, ובסוטה פ"ה אמר ג"כ דהקפדת חגי עם הכהנים היתה בענין טומאה, וגם ע"י דמצאו תחת המזבח גולגלתו של ארנון היבוס, ותמוה לומר אחרי דמצאו הגולגלת בימי חזקיה מסתמא פינור ולטהר המזבח, ואיך שוב הוחזר הדבר ליושנה אח"כ בימי חגי הנביא בביתאן מהגולה.

ובחת"ס יו"ד ס"י ש"מ הרגיש בזה, ומתוך כך יצא להוציא משמעות גולגלתו מפירושו האמתי ולפרש בדרך רחוק, דז"ל שם וגולגלתו של ארונה אינו עצם גולגולת, אלא גלגל הטומאה שנמשכה ונתגלגלה מקברו של ארונה עד תחת המזבח, וס"ל להירושלמי קברי עכו"ם מטמאים באהל, דבלא"ה ע"כ ס"ל קברי עכו"ם מטמאים באהל, דל"ש לומר שעצם גולגלתו פלטתו ובצבץ מבין רצפת עזרה והכהנים דרכו עליו ברגליהם ונטמאו במגע, והיה נמי חציצה ביניהם ובין קרקע העזרה, ולא היה להם עינים לראות עד שבא חזקיה, וע"כ צריכים לומר הכוונה שהיה עצם

שאין הדבר מוכרע בש"ס סמכין אש"ס דירושלמי.

והנה לפענ"ד היה אפשר לכאורה להסתפק ולומר שאין ראיה מהירושלמי, ומשום שי"ל דהירושלמי ס"ל כאחרים שאמרו בש"ס דע"ז דף ס"ד ע"ב, איזהו גר תושב זה גר אוכל נבלות שקיבל עליו לקיים כל מצות האמורות בתורה חוץ מאיסור נבלות, ולפי"ז היה אפשר לומר שאין ראיה ממה שאמרו שם בירושלמי גולגולתו של ארונה היבوسی מצאו תחת המזבח, ומשמע שנטמאו הכל באוהל, שמא היינו טעמא שנטמאו באוהל, משום שארונה גר תושב היה כדאיתא בש"ס דע"ז דף כ"ד ע"ב, ויש לומר דגר תושב מטמא באוהל, בשלמא לר"מ וחכמים אתי שפיר דלידהו ודאי דגר תושב דינו כשאר בן נח, וכמו שנראה מדברי הרמב"ם הלכות מלכים פ"ח [ה"י], (ועיין בתשובות ל"ז ל"ח שהארכתי בזה ועיין עוד בתשובה ה'), אבל לאחרים קשה לכאורה כנ"ל.

ואין להביא ראיה ממה שאמרו שם בבביתא ולשאר כל דבר הרי הוא כנכרי, וקאי אהא דלעיל דפליגי ר"מ וחכמים ואחרים איזהו גר תושב, ולפי"ז משמע דגם לאחרים שאמרו דגר תושב הוא שקיבל עליו לקיים כל מצות האמורות בתורה, ג"כ דינו כשאר כל דבר כנכרי, וכיון שכן דינו כנכרי גם לענין זה שאינו מטמא באוהל, וא"כ אפילו אם נאמר דהירושלמי ס"ל כאחרים, אפ"ה מוכח דסבירא ליה דנכרים מטמאין באוהל. וכי. אך אחר קצת עיון נראה לפענ"ד, כיון שלא מצאנו להדיא שהירושלמי ס"ל כאחרים, מהיכי תיתי נימא שהירושלמי ס"ל דלא כהלכתא, ועוד גם לאחרים דס"ל דגר תושב היינו שקיבל עליו כל מצות שבתורה, נראה יותר דלענין טומאת אוהל דינו כנכרי, כיון דהא דאמרינן דקברי גוים אין מטמאין, ילפינן מקרא דכתיב גבי טומאת אוהל אדם כי ימות באהל, ודרשינן [יבמות שם] אתם קרוים אדם מדכתיב ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם, משמע דקא ישראלים קרוים אדם, וממילא נשמע דגר תושב נמי דינו כנכרי לענין זה ואינו מטמא באוהל. וכי.

ולכן לפענ"ד הקלושה, כיון שהתוספות ס"ל דמטמאין באוהל, והיא"ש כתב בתשובה [כלל ל' ס"א] דפלוגתא דרבוותא היא, והביא דברי הפוסקים דס"ל שטמאין באוהל כרשב"ג דמתני' דאהלות, וקי"ל כל מקום ששנה רשב"ג במשנתו הלכה כמותו, ולפי מ"ש מבואר בירושלמי להדיא דס"ל דמטמאין באוהל, ואף כי הרמב"ם מקיל, אנו הולכין בכל מקום אחר דעת התוספות נגד הרמב"ם, (ומ"ש הב"י [סי' שע"ב ס"ב] רק נכון ליהור, משום שדרכו לפסוק כהרמב"ם, ואפ"ה כתב נכון ליהור), ולכן ראוי לפסוק כוותיהו להלכה ולמעשה, שהכנהים מצוים על טומאת אוהל של מתי עכו"ם כנלפענ"ד.

ישועות יעקב או"ח סי' שמג סק"ב ד"ה והנה רש"י

עוד ראיתי במכתב החת"ס דברי הירושלמי בהך דחוקי עיבר השנה מפני הטומאה, מה טומאה היתה שם גלגלתו של ארונה היבوسی מצאו

גולגולת מטמא באוהל, וכן הנזיר מגלח עליו, והקשה הא בש"ס דנזיר דף נ"ב [ע"א] איבעיא להו ולא נפשטה אם הנזיר מגלח או לא, וה"ה אם מטמא באוהל נמי איבעיא וכמ"ש התוס' שם [ד"ה איבעיא] בפשיטות, והוא מדהש"ס רצה לפשוט מהא דאהלות דהנזיר מגלח עליה ע"ש, וא"כ קשה על הרמב"ם בתרתי, ע"ש מה שתי בשם הר"י קורקוס.

וכתבתי שם לישב דברי הרמב"ם לפענ"ד, שסמך על הירושלמי דקאמר גולגלתו של ארונה היבوسی מצאו תחת המזבח, הרי דסבירא ליה להירושלמי דגולגולת לחוד מטמא באוהל, וה"ה דהנזיר מגלח עליו, וע"ש שהארכתי בס"ד.

ולפענ"ד הוא ברור, כי ידוע דרכו של הרמב"ם לפסוק כתלמוד ירושלמי במקום שלא נתברר בתלמודא דידן להדיא בהיפוך, וכיון שבש"ס דילן לא נפשטה האיבעיא פסק כהדיא דירושלמי.

ולפי"ז היה קשה, כיון שהרמב"ם פסק דקברי עכו"ם אינם מטמאין באוהל, א"כ הדיא דירושלמי דקאמר גולגלתו של ארונה היבوسی כו' הוא דלא כהלכתא וכנ"ל, וא"כ איך למד משם גולגולת לחוד מטמא באוהל, כיון שבלאו הכי צ"ל שהוא דלא כהלכתא. ויש לומר בפשיטות, דס"ל להרמב"ם ניהו דלא קי"ל כהירושלמי בהא דס"ל דקברי עכו"ם מטמאין באוהל, משום שהש"ס דילן פליג בהדיא על הירושלמי, אבל בהא דגולגולת לחוד מטמא באוהל דלא פליג הש"ס דילן בהדיא רק איבעי להו, לא שבקינן פשיטותא דירושלמי משום איבעיא דאיבעי לש"ס דילן.

ועד"ז ישבתי שם בחידושי מ"ש הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש סוף פ"ד, דחזקיה עיבר את השנה וביקש רחמים מפני שעשה שני דברים שלא כדין, אחד שעיבר מפני הטומאה, ושנית שעיבר בניסן ואין מעברין אלא אדר כו' ע"ש, והקשה הכ"מ מנליה הא שעשה שני דברים שלא כדין, והעלתי שם שהרמב"ם פירש הירושלמי הנ"ל, דמ"ד גולגלתו של ארונה היבوسی מצאו תחת המזבח, ס"ל שעיבר בניסן ממש.

וכזה מיושב קושיית התוספות שהעלו בתימה שם בסנהדרין מ"ט עיבר את השנה והלא היו יכולין לטהר בט"ו יום, ולפי מה שפירש הרמב"ם אתי שפיר, כי י"ל בפשיטות שמצאו הגולגולת בשעה שלא היה שוב פנאי לטהר, ע"ש שכתבתי שלשון הירוש' מדוקדק כמו שפירש הרמב"ם, ואף שהרמב"ם כתב שם שעיבר ביום שלשים של אדר ודלא כהירושלמי לפי מה שפירש הוא, י"ל כיון דבהא פליג הש"ס דילן בהדיא פסק כש"ס דילן, אבל בהא שעשה שני דברים שלא כהוגן שהירוש' ס"ל כן להדיא, ובש"ס דילן אינו מבואר להדיא דפליג עלי' בהא, לכן כתב כהש"ס דירושלמי ע"ש באריכות.

נחזור לענינו דמשמע מהירושלמי להדיא שקברי גוים מטמאין באוהל כנ"ל. ולפי"ז כיון דלא מכרעא מלתא כ"כ מש"ס דילן, כנודע פלוגתא הראשונים אי סמכין אהא דקאמר אליהו קברי עכו"ם אין מטמאין באוהל, או לדחויא בעלמא אמר כמ"ש התוספות שם במקומו, א"כ יש לפסוק כתלמוד ירושלמי, כנודע שבכל מקום

ישועות יעקב - או"ח סי' שמג סק"ב ד"ה והנה רש"י (קסא-ד).

שער הזקנים - ח"ב בבית מלוא עמ' עא ד ד"ה יהיה (ועי' שם עוד עמ' עא א >הובא לקמן ד"ה ויש אומרים {567-8}<).

ציון ירושלים >הובא לעיל {567-8}<.

דברי שאול-יוסף דעת - סי' שעד ס"ג ד"ה שוב. **סדרי טהרות** - אהלות ד א.

שו"ת עין יצחק - יו"ד סי' לו.

שו"ת כוכב מיעקב - ח"ב בהגהותיו עמ"ס פרה פ"ג מ"ג (וראה הערת המהדיר שם).

שו"ת דברי מלכאל - ח"ג סי' פד וח"ד סי' צט.

אמרי שפר - הנ"ל {976-5}.

אור שמח - הל' טומאת מת שם.

שו"ת מנחת אלעזר - הנ"ל ד"ה בירושלמי {976-5}.

קובץ קול תורה - הנ"ל ד"ה וא"ת {976-5}.

מעשי למלך - שם ד"ה והנה במשל"מ (סה-א).

ק' טהרת הקודש (דייכעס) - ח"א עמ' 7.

שו"ת חסדי אבות - בסו"ס יבין דעת סי' כו ד"ה ומה.

מראה כהן - הנ"ל {976-5} וסי' נג ד"ה ומ"ש.

אבן האזל - הל' בית הבחירה פ"א ה"ג >הובא לעיל ד"ה קשה וכי מפני {567-8}<.

חזון יחזקאל - תוספתא סנהדרין פ"ב ה"ו ד"ה ובתוספות.

ועי' שו"ת שואל ומשיב - מהדו"ת ח"ד סי' יז ד"ה ובזה נלפע"ד ליישב >הובא לקמן ד"ה במה שרש"י {567-8}<.

כתר המלך - הל' טומאת מת פ"א ה"ב ד"ה והנה. **מלאכת מחשבת** (גרינשפאן) - ח"א פט"ו ד"ה אמנם <->.

שו"ת ושב הכהן סי' עה

שאלה אם הכהנים צריכין לזהר מקברי עכו"ם או לא. תשובה דין זה במחלוקת שנויה ומכת הקודמים הוא, כי התוס' [יבמות ס"א ע"א ד"ה ממגע] פסקו דמטמאין באוהל כרשב"ג במתני' דאהלות [פ"ח ט"ט], והרמב"ם [ה' ט"מ פ"א ה"ג] פסק דקברי עכו"ם אינם מטמאין באוהל. וראיתי לבעל משנה למלך שכתב בהלכות בית הבחירה פרק א' [ה"יג], דהא דאיתא בירושלמי דפסחים וסנהדרין והובא בתו' דסנהדרין דף י"ב ע"א [ד"ה שעובר], דהא דעיבר חזקיה את השנה מפני הטומאה הוא שמצאו גולגלתו של ארונה היבوسی תחת המזבח, ולפי"ז מוכח דקברי עכו"ם מטמאין באוהל, צ"ל דס"ל להרמב"ם דהירושלמי הוא דס"ל דקברי עכו"ם מטמאין באוהל, ואנו לא ס"ל הכי, אלא כמו שהשיב אליהו לרבה בר אבוב בש"ס דמציעא [ק"ד ע"ב].

ואין לומר שנטמאו מחמת מגע, כי דוחק לומר שכל ישראל נטמאו במגע ע"ש. ולפענ"ד נראה בלאו הכי לישנא דהירושלמי דקאמר מצאו תחת המזבח, משמע בפשיטות דלאו משום מגע הוא אלא שנטמאו באוהל.

והנה לכאורה עדיין קשה לפי מ"ש בחידושי למסכת זבחים [ט"ו ע"ב] לישב קושיית הכ"מ על הרמב"ם [ה' ט"מ פ"ב ה"ח], שפוסק דשרדה או

דבספק טומא' ברה"י לא אזלינן בתר רוב, א"כ י"ל דלכך עברוהו דלא ידעו בבירור אם עכו"ם הוא או ישראל הוא ולכך עברוהו מפני הטומא'. איברא דלכאור' זה טעות, דאכתי הו"ל ספק טומא' ברה"י דדלמא עכו"ם הוא, וכבר אמרו בפסחים דף י"ט דעורה רה"י הוא וטהור.

אמנם נרא' דלפמ"ש התוס' ריש פ"ק דנדה דלא גמרינן מסוטה לטהר ברה"י, רק ספק מגע ולא ספק ראייה דזה טמא אף ברה"י, וביאור הדבר שמעתי מפי אבי מורי הרב הגאון נ"י, דהכוונ' דהרי רשב"ג אומר הטעם דברה"י טהור לפי שאפשר להשאל ליחיד ואין נשאלין לרבים, והיינו דרבים אי אפשר שישאלו כלם, ולפ"ז זהו בספק מגע שכ"א ספק בפ"ע אם נגע או לא נגע, אבל ספק ראייה דאין הספק רק על הנדה אם ראתה, אבל כל מי שנגע בה הוא יש לו דין מגע נדה, א"כ לא שייך שאין נשאלין לרבים, דהא הספק שוה בין ליחיד בין רבים ודפח"ת. ובחידושי להלכות נדה ומס' נדה הארכת' בזה, ולפ"ז כאן דהספק היא על הגלגולת אם הוא של עכו"ם או ישראל, א"כ הוה כמו ספק ראייה דמטמא ושפיר עברוהו מפני הטומא'.

ובזה יש ליישב דברי התוס', דבאמת לענין אכיל' שפיר היו יכולים הטהורים ג"כ לשחוט, ואך דיוכל לטמא מחמת הכהנים שהיו טמאים מספק ואי אפשר להם לזהר שלא יגעו, ואף ברה"י טמא כמ"ש התו' בחולין דף ב' ע"ב ד"ה דליתיה, דכל דא"א לזהר אף ברה"י טמא דרוב פעמים הוא נוגע, אך כיון שהוא רק ספק שמא נגעו הכהנים, שוב הו"ל ספק מגע וטהור ברה"י כיון דהספק אם נגע באותו פסח דדלמא היו הטהורים עושין כלו ולא הניחו ליגע בבשר, ובכה"ג לא הוה רוב דודאי נגע ושפיר טהור, ולכך מפני אכיל' לא הוצרכו לעבר רק מפני הקרבה, ודו"ק היטב כי הוא חריף.

סדרי טהרות אהלות ד א

והנה סתמא דירושלמי נראה שסובר דעובדי אלילים מטמאין באהל, דבהא דחזקיה עיבר את השנה מפני הטומאה מפרש לה בירושלמי (פסחים פ"ט ה"א נדרים פ"ו ה"ח סנהדרין פ"א ה"ב), הובא בתוס' סנהדרין (יב' ד"ה שעובר) שמצאו גולגולתו של ארונה היבוסית תחת המזבח, והיינו שנטמאו על ידי שהאחילו עליו כשהיה תחת המזבח ונטמאו הכהנים וכלי שרת, דאי ע"י מגע כשמצאו היאך נטמאו כולם, וכן מוכח בירושלמי סוטה (פ"ה ה"ב) דמפרש שאלות חגי הנביא שהרעיש על הכהנים, ואמר וכל אשר יקריבו שם טמא הוא משום שמצאו גולגולתו של ארנן היבוסית תחת המזבח יעו"ש, ואם כי לכאורה דברי הירושלמי סותרין וקשיין אהדדי, דמכל הני דוכתי בימי חזקיה מצאו, ואיך מצאו שנית בימי בית שני, כבר עמד בזה הש"ק בסוטה (שם) והפ"מ ז"ל בנדרים (שם) יעו"ש.

ועיין בתשובות חתם סופר חיו"ד סי' ש"מ שעמד גם כן בזה, ותי' כי קברי משפחת ארנן ה' סמוך לביהמ"ק, וכשבנו ביהמ"ק היו נזהרים

דנטמאו במת הוקשה להם כן, וא"כ תקשי על פלוגתי' דר"י ור"ש גופי' [הס"ל] לעבר השנה מפני הטומאה, דא"א לאחר ניסן דזה ניסן ואין אחר ניסן, רק ככלות חודש אדר, א"כ סגי לטהר עד הפסח, ואי דל"ל אפר הפרה כלל מאי מועיל העבור, וע"כ צ"ל כתיבוצם דלא מוכן להם אפר פרה, אבל הוא דוחק, דאפי' בזמן אמוראים ה' להם אפר הפרה מוכן כדא' בפ"ק דנדה, וכ"כ הרא"ש והר"ש בפ"ד דחלה ומעולם ה' להם אפר הפרה כמ"ש המשל"מ בפ"ג מה' אבל. וכו'.

לישב קושיית התוס' הנ"ל נקדים דברי הש"ס שלהי ערובין, ת"ר הכל נכנסים בהיכל להוציא את הטומאה, ומצוה בכהנים ודוקא טהורין אבל טמאין לא, ומסיק שם רב כהנא מצוה בטהורין, אין שם טהורין נכנסים טמאין, וכהנים טמאין אין ישראלים לא, וא"כ בוודאי גם לירושלמי מקרא מלא (בדה"י כ"ט) ויבואו הכהנים לפנימה בית ה' לטהר ויוציאו את כל הטומאה אשר מצאו בהיכל ד' לחצר בית ד' וביום ששה עשר לחדש כלו, וא"כ ניהו דטומאת ע"ז אפי' לרבנן הוא כשרץ ל"ה רק מדרבנן, ושפיר נכנסין להיכל לפנות ע"ז דמחויב ד"ת לבער מן המקדש, אלא דהני כהנים שנטמאו במגע גלגולת של ארונה, דניהו דא"ק נכרים מטמאין באוהל במור"מ, מטמא טומאת ז' ובעי הזאה שלישי ושביעי כמו במדן, וא"כ היכי דאיכא כהנים טהורין אסורין לכנוס הטמאין בהיכל להוציא טומאת ע"ז אשר מלאו אחז ואנשיו, ול"ה סגי בשאר כהנים הטהורים לטהר המקדש עד אחר ששה עשר בחודש כדכתיב בקרא הנ"ל, ולכך עיבר מפני הטומאה של מת, ול"ק קושי' תוס' דיכולים לטהר עד ע"פ כי לא כלה אפר הפרה, דסכ"ס כיון דא"א לכנוס תוך שבעה, ל"ה להספיק בכהנים, דירושלמי אסורים אפי' טהורים, וה"נ כהנים טמאים, וכ"כ בס' ב"ש לישב קושי' תוס' במה שאפשר לטהר עד הפסח, ולפ"ז מתו' קו' המשל"מ אה"נ דא"מ באוהל קברי נכרים, רק דנטמאים מהכהנים במגע ומשא של גלגולת ארונה, והן המה ה' אסורים לכנוס בהיכל, דע"י כך לא כלו לטהר המקדש מטומאת ע"ז להכי עיבר, וא"כ הוכרח רש"י לפרש ג"כ מטומאת ע"ז כדכתיב, ולעולם ס"ל הלכה כרשב"י כמש"ל.

דברי שאול-יוסף דעת סי' שעד ס"ג ד"ה שוב
ולכאור' אמרתי להביא ראייה דלא כהרשב"א דאזלינן בתר רוב, מהא דאמרו בסנהדרין דף י"ב שחזקי' עיבר שנה מפני הטומא', ואמרו בירושלמי דגלגולת של ארנן היבוסית מצאו שם, ולכאור' תמוה דהא קברי עכו"ם אינם מטמאין באהל א"כ אמאי נטמאו. וראיתי לדו"ז הגאון בישועות יעקב סי' שמ"ג שעמד ע"ז הוא והגאון מהר"מ סופר ז"ל, וכבר קדמם בזה המלמ"ל פ"א מבית הבחיר' הלכ' י"ג.

ורציתי לומר בזה דבאמת הדבר תמוה דאיך הכירו שהיה גלגולת של ארנן היבוסית, ואטו נרשם על הגלגולת שם ארנן היבוסית, וצ"ל דאזלינן בתר רובא והרוב ה' שם עכו"ם שהרי ה' קונין אותן מארונה היבוסית, ולכך נקט ארונה היבוסית, והיינו כמ"ש הרשב"א דאזלינן בתר רוב, ולפ"ז אם נימא

ומזה דייק כבודו דיש כאן טומאת אהל וכמו שהאריך בבאיור הירושלמי, מה יענה מעכ"ת לדעת רוב הפוסקי' דקברי עכו"ם אין מטמאין באהל, וארונה היבוסית עכו"ם ה' כמבואר בש"ס דע"ז, דדייק ולוקחין מהן קרבן מהא דקביל ה' ליטל' מיד ארונה עיי"ש, אך למסקנת הש"ס מ"מ נכרי הוא ואינו מטמא באהל, וע"כ צריך לומר דמשום טומאת מגע קאתינן עלה, ומעתה נדחה דברי כבודו.

שער הזקנים שם ד"ה יהיה

יהי' איך שיהי', מוכרח מסוג' הנ"ל כפ' יירושלמי שנטמאו במת גלגולת של ארונה דהי' קבר עכו"ם, ומוכרח דמטמא באוהל כמ"ש המשל"מ בפ"א מה' בית הבחירה להוכיח דגולגולתו של ארונה לא הוי גלוי ע"ג אדמה אלא הי' טמונה תחת המזבח, ועכשיו בימי אחז שנהרס קצת כשרצו לתקן מצאו גלגולת והי' טומאה רצוצה דבוקעת ועולה, וכל מי שנכנס שם נטמא, ודוחק בעיני לומר דעכשיו שמצאו הטומאה נטמאו הכהנים במגע, דאיך יעלה על הדעת שכל הכהנים או רובן נגעו בטומאה, ולדבריו תקשו ניהו דירושלמי ס"ל קברי נכרים מטמאין באוהל כמ"ש המשל"מ שם, וכן ר' יהודה ס"ל הכי לטעמ' כדמוכח בפ"ק דנזיר דף יו"ט ע"א, ומשום הכי אי טומאה דחווה בציבור יפה עיבר חזקי', אבל אכתי תקשי לר"ש סתם דהוא רשב"י דס"ל קברי נכרים א"מ באוהל, וע"כ חזקי' דעיבר כיון דל"ה כאן טומאת מת כלל אלא טומאת זיבה ושרץ, ובהא אין רוב ציבור עברי פסח שני כלל, ולהכי שפיר עיבר חזקי' כדי לעשות הפסח, ובשמעתין משמע דמודה לר"י דעיבר מפני הטומאה דמת ומ"ס היינו ת"ק, ואפילו תימא דס"ל טומאה הותרה בציבור, גם כן יפה עשה חזקי' דעיבר, וצ"ע, וכה"ג תקשי על הרמב"ם עצמו דפסק ק"נ א"מ באוהל, מ"ט ביקש רחמים בזב ושרץ דמשום מת אינו צריך לעבר משום טומאה כלל, ועוד קשה תפשוט דגלגולת מטמא באוהל ומאי קמבע"ל להש"ס בנזיר כמשכ"ל. וע"ק ע"ד רש"י דפירש משום טומאת ע"ז, וכתב המשל"מ משום דפסק כמ"ד קברי נכרים א"מ באוהל, והרי הוכרחנו לעיל דדעת רש"י כר"ת לפסוק כרשב"ג.

לכן נראה לישב הכל, דבלא"ה צריך להבין ע"ד התוס' דמקשי' על הירושלמי ותימא הרי בט"ו ה' יכולים לטהר ולמה עברוהו דסגי בהזאה ג' זו, משמע מדבריהן לרש"י ניחא, וקשי' אדרבה הרי אינן טמאים רק בשרץ, דעל יירושלמי גופיה מעיקרא לק"מ דדלמא ס"ל דעיבר ניסן בניסן עצמו, ולהכי לא היה להם פנאי כשמצאו לטהרה דהי' קודם פסח איזה ימים, רק על הש"ס דהכא דס"ל גם לחזקי' ל"ה מעבר רק בלמ"ד של אדר דוקא, וא"כ ה' להם פנאי וק' טפי, ואפי' תימא תקרובת ע"ז וע"ז הוי כמת ממש כס' התי"ט וכריב"ב, מ"מ ל"ב הזאה ואפר פרה ול"ש תירוצם כלל, א"ו דה"ט דהי' שם הרבה נדה וטומאת ע"ז בהיכל ובעזרה ובכל המקומות המקודשים, ול"ה פנאי להוציאם ולטהר עצמן עד הפסח וכדמוכח מקראי בדה"י שם, אבל לפמ"ש הירושלמי

שפסק הרמב"ם ה' מטמאי משכב ומושב פ' י"א ה' י"א, לכן לא אמרו בפסחים שם לפרש להאי ואשר יקריבו שם טמא הוא דקאי על טומאת מזבח, דהא המזבח אינו מקבל טומאה, אלא פירשו דמתוך שקלקלו מעשיהו כו', ולפ"ז אין ראי' מהירושלמי לסתור שיטת הרמב"ם דפסק דאינם מטמאים באהל, ד"ל דגם הירושלמי ס"ל כן.

והנה בירושלמי דסנהדרין שם דמצאו הגולגולת בימי חזק'י, ובסוטה אמרו דמצאו הגולגולת בימי חגי בעת שעלו מהגולה וטיהרו את הבית וסתרי אהרדי, מצאתי כעת בשירי קרבן לסוטה שם שהעיר בזה וקצתתי. והנה לעיל כתבתי דאין סברא לומר דילוגו השי"ס דילן עם הירושלמי במציאות אם מצאו הגולגולת תחת המזבח או לא, הנה לפי מה שכתבתי אחר זה דמצינו דפליגי בירושלמי דסוטה עם הירושלמי דסנהדרין אם ה' זה בימי חזק'י או בימי חגי הנביא, ע"כ ממילא נסתרו הדברים במש"כ למעלה וקצתתי. וכו'.

נחזור לעניינינו דנבאר על נכון שיטת הרמב"ם דס"ל דאינם מטמאין באהל, ונדחה ראיות המל"מ ושב הכהן שהוכיחו מירושלמי סנהדרין לסתור דברי הרמב"ם. וכו'.

ואפשר לדון להיתר בנ"ד משום דלא נמצא אלא הגולגולת לבד, ובנוזר (דף נ"ב) איבעיא להו בגולגולת לבד בלא שדרה אם מטמא באהל ולא נפשט האיבעיא, ועיין בתוס' יו"ט פ"ז דנוזר ובתו"ח שם, והר"ש פ"ב דאהלות משנה ו' פסק דלא איפשיטא הך איבעיא, והרמב"ם פסק דגולגולת לחוד ג"כ מטמא, וכתב הכ"מ דס"ל דנפשט האיבעיא, א"כ בנ"ד דליכא אלא הגולגולת לבדה יש לדון ספק ספיקא להיתר, ספק א' שמא הלכה דאינם מטמאים באהל, ואת"ל דמטמאים אכתי ספק שמא גולגולת לבדה אינה מטמא. וכו'.

אכן עדיין יש לדון דשמה ה' כזית בשר על הגולגולת דאז אין להקל משום ס"ס בנ"ד, דהא אם ה' כזית בשר על הגולגולת וודאי מטמא דלא גרע מכל כזית בשר, וראיתי בשו"ת ושב הכהן סי' ע"ה דהוכיח כמו שפסק הרמב"ם, דגולגולת לחוד מטמא ודאי, מן הירושלמי סוטה וסנהדרין הנ"ל, דאמרו דמצאו גולגולת תחת המזבח, אך אפשר לומר דאינו ראי' משם, דיכול להיות שהי' כזית בשר בהגולגולת, ואף דזה זמן רב ארוך מן ארונה היבוס, מ"מ יכול להיות ע"י איזה ענין שהי' בו כזית בשר עדיין בעת שמצאו הגולגולת, והא דאמרו דמצאו להגולגולת ולא אמרו דמצאו לכזית בשר, זהו משום מעשה שהי' כו', וע"כ אין זה ראי' מוכרחת להרמב"ם.

ואפשר לומר דהרמב"ם סמך על הירושלמי דנוזר פ"ז סוף ה' ב', דאמרו וירדו בשיטת ר"ש דתני בתוספתא אהלות פ"ב השרדה והגולגולת אפילו מפורקין טמא שהקבר מצרפן, ופי' הפני משה דקאי על מתניתין דשרדה וגולגולת, דס"ל לירושלמי דאז או קתני. אכן דבריו אינם מובנים, דהא בתוספתא שהובא בירושלמי שם א' שדרה וגולגולת, א"כ אכתי יש לפרש דלאו או אז קתני, וכפי צד בעיא דש"ס דילן בנוזר.

וע"כ נלע"ד דהירושלמי שם לא גריס שדרה

ע"ה שחלק על המחבר, והוכיח מירושלמי כשיטת התוס' ביבמות (דף ס"א) דמטמא באהל.

ולענ"ד י"ל דלדינא אין להוכיח מירושלמי לסתור דעת הרמב"ם, דהא בירושלמי סוטה פ"ה ה"ב אמרו על הפסוק חגי ב' ואשר יקריבו שם טמא הוא, דאמר ר' סימון בר זבדי גולגולתו של ארונה מצאו שם תחת המזבח, ובש"ס דילן בפסחים (דף י"ז) א"א מר זוטרא ואיתימא רב אשי לדרשא על פסוק ואשר יקריבו שם טמא הוא, מתוך שקלקלו מעשיהם מעלה עליהם הכתוב כאילו הקריבו בטומאה, וכיון דחזינו דש"ס דילן פירשו להפסוק הזה דלא כפירוש הירושלמי בזה, א"כ מוכח דהש"ס דילן ס"ל להלכה דאינם מטמאים באהל, דאין סברא לומר דש"ס דילן חולק וס"ל דלא מצאו גולגולת תחת המזבח, דודאי לא יפליגו במציאות, ולכן שפיר פסק הרמב"ם דאינם מטמאים באהל.

ועוד נ"ל לומר, דאפשר דגם הירושלמי ס"ל דאינם מטמאים באהל רק דמטמא במגע, כמבואר ביבמות (דף ס"א) וכמו דפסק הרמב"ם, וכוונת הירושלמי הוא דלאו משום טומאת אהל נגעו בה רק משום טומאת מגע, דהא בחגיגה בסוף פ"ג א' דמזבח הזהב ונחושת ר"א מטהר וחכ"א מפני שהם מצופים, ובש"ס דילן שם א' שני אוקימתות, ולחד אוקימתא חכמים מטהרין ולחד אוקימתא מטמאין, אכן בירושלמי סוף חגיגה א', דאמר ר' הילא טעמא דרבנן דמטמאין דהתורה קראה אותו מטלטל ע"ש, ולכן אפשר לומר, דכיון דמצאו הגולגולת תחת המזבח נטמא המזבח במגעו, דברכות הימים נתהוו איזה סיבה שנגעו הגולגולת במזבח, ושיטת הרמב"ם פ"ה ה' טומאת מת דהך חרב ה"ה כחלל, לאו דוקא מתכת דה"ה שארי כלים מטמאין טומאת שבעה ואיכא בהו הזאה, ולכן אותן דנגעו במזבח נטמאו טומאת ז' ג"כ, ולכן י"ל דיכול להיות דמצאו הגולגולת תחת המזבח ממש, ואפשר דהא איזה נגיעה משהו של הגולגולת להמזבח ע"י איזה ענין, ויכול להיות שהי' נגיעה ע"י איזה שער של הגולגולת להמזבח, וכמבואר בנוזר (דף נ"א) וברמב"ם ה' טומאת מת פ"ג ה' י"ג.

וכיון דלשיטת הירושלמי בחגיגה דהמזבח הוי כלי משום דהתורה עשאו כלי מן הדרש דפתח במזבח וסיים בשולחן כו', ממילא מקבל טומאה אף מתחתיתו, [ומש"כ התוס' יו"ט פ"ג דחגיגה משנה ח' להקשות, י"ל בזה דהא יש למילף ע"פ הדרש דבירושלמי שם דפתח במזבח וסיים בשולחן כו', ויש להאריך בזה וקצתתי]. א"כ הירושלמי דסוטה אזיל לטעמי' דס"ל בסוף חגיגה דהמזבח מקבל טומאה אליבא דרבנן, והלכתא כוותיהו דהמה הרבים, ולכן אמרו בירושלמי בסוטה לפרש להפסוק ואשר יקריבו שם טמא, דקאי על טומאת המזבח, וממילא נטמאו כל הקרבנות שהקריבו שם, וכן אותן שנגעו במזבח. [גם אפשר לומר דמייירי זה במזבח הזהב, דלפ"ז ה' מתורץ קושיות התוס' יו"ט ע"ז וקצתתי.

אך נראה מן משמעות הירושלמי דמצאו הגולגולת תחת מזבח הנחושת, ומ"מ א"ש וכמש"כ לעיל וקצתתי]. אבל ש"ס דילן דס"ל בסוף חגיגה דחכמים מטהרין את המזבח, וכמו

לסתום בבנין כל הפרצות שבמחילה שתחת, באופן שלא תכנס גילגול טומאה מקברות משפחת ארנן לתחת מחילות שתחת הבירה והמזבח ויעלה הטומאה דרך נקב השיתין, ובאורך הימים בימי המלכים כגון אחז שלא חזקו בדק הבית, נפרץ ונתגלו נקבים בסתימת המחילות ובא גלגל הטומאה למחילות שתחת המזבח ועלה דרך נקב השיתין, וחזקיה מלך יהודה חזק את בדק הבית, ושוב בשעת חרבן ביהמ"ק בעו"ה חזרו ונפרצו בה כמקדם, ועל זה הרעיש חגי יעו"ש שהאריך בזה. וגם תירוצו ז"ל דחוק, דאכתי בימי חזקיה כשנודע להם מקברות משפחת ארנן, אמאי לא פיננה משם לגמרי, הא כל הקברות מתפנין חוץ מקברי בית דוד וקבר חולדה הנביאה, וכ"ש קברי עובדי אלילים שהיה להם לפנותן.

ולע"ד נראה שהיה מקובל אצלם דבר זה שמצאו תחת המזבח גולגולתו של ארונה היבוס, אכן לא ה"י מקובל אימת היה דבר זה, ולהכי פעם תלי לה בדחוקיה ופעם תלי לה בדחגי ואין להאריך בזה. מיהו הא מוכח דסוגיות סתמא דירושלמי אזלא דקברי עובדי אלילים מטמאין באהל, וכבר העיר בזה המל"מ ז"ל בה' בית הבחירה (פ"א ה"ג) יעו"ש, אכן רש"י ז"ל בסנהדרין (יב). פ' שעובר מפני הטומאה היינו טומאת ע"ז, נראה דס"ל כדעת הרמב"ם ז"ל דקיי"ל כרשב"י דקברי עובדי אלילים אינן מטמאין, ולהכי לא פ"י טעם הירושלמי, וכן סתמא דש"ס פסחים בסוגיא דר"ח סה"כ לא מפרש טעמא דירושל' בדחגי יעו"ש.

שוב ראיתי דגם מהירושלמי אין ראיה והכרח לומר דס"ל דקברי עובדי אלילים מטמא באהל, דהרי מבואר בירושלמי מס' פאה (פ"ח ה"ז) משפחת אנטבולי היתה בירושלים והיתה מתיחסת של ארנן היבוס כו' יעו"ש, דמבואר שהי' גרי צדק ושפיר מטמא באהל, ותמיהני לומר דאשתמיטתיה להמל"מ סוגיא דזה הירושלמי, מיהו בביאורנו להירושלמי (שם) הארכנו לפרש הסוגיא דגרי תושב ה"י, ועי' ירושלמי ע"ז (פ"ב ה"א), ואין כאן מקום להאריך.

שו"ת עין יצחק יו"ד סי' לו

נשאלתי ע"ד חצר א' אשר זה כמה שנים שנמצא בהקרקע שם גולגולת אחת טמונה שם ולא הוציאוה משם. וכו'. ודעת כת"ר דכיון דמוכח דהגולגולת איננה של יהודי, לפי דזה זמן קטן שנתיישובו שם כו', ובשנים הקודמים לא היו דרים שם, ותלינן דהגולגולת איננה של יהודי דכל דפריש מרובא פריש, וכמש"כ הרשב"א והובא בבדק הבית ליו"ד סוף סי' שע"ב, ודעת הרמב"ם דאינם מטמאים באהל, אך המחבר סיים שם דנכון ליהור, וכן הרמ"א כתב שם דנכון להחמיר, וכת"ר כתב להוכיח מן מש"כ התוס' בסנהדרין (ד' י"ב) בשם הירושלמי פ"ק דסנהדרין ה' ב', דחזקי' עיבר השנה מפני הטומאה שמצאו גולגולת א' תחת המזבח היינו גולגולת של ארונה היבוס, ומוכח מזה דמטמא באהל, והאריך בזה עכ"ל כת"ר. ויפה העיר כת"ר בראייתו מירושלמי, וכבר הקדימו בראי' זו המל"מ פ"א ה' בית הבחירה שכתב ראי' זו, וכן ראיתי בשו"ת ושב הכהן סי'

המזבח, היינו דהיה במקום שאין בו פותח טפח ורצוצה כמגע ומטמא אף קבר ע"ג. [ג"ב. ויעוין משנה למלך הלכות בית הבחירה פרק א' הלכה ט' מהשמות].

מעשי למלך שם ד"ה והנה במשל"מ

והנה במשל"מ ובח"ס הקשו הא גוי אין מטמא באוהל, וכתבו דקאי למ"ד דמטמא באוהל, וקשה הא הך דסנהדרין י"ב דהאי דנטמאו בימי חזק' משום דמצאו גלגולת של ארונה, והא שם קאי אליבא דר"ש, והא ר"ש סובר נכרי אין מטמא באוהל ולמה עיברוהו.

לכן אומר ליישב לפמש"כ הח"ס להקשות עוד, הא גם בימי חגי אמרינן דנמצא גלגולת של ארונה, ותי' כיון דהי' קברות משפחת ארונה, א"כ מצאו בימי חזק' ושוב חזרו ומצאו בימי חגי, ולפי"ז י"ל דזה הי' מקום קברות אבותיו עוד מקודם הדיבור, וסברי' כחוס' נדה דף ע"ב דאיתן שמתו קודם מ"ת גם נכרי מטמא באוהל, ושפיר נטמאו באוהל דיש לחוש שהם ממתי נכרים שקודם מ"ת, ועבכ"ס בחידושי.

שוב ראיתי בפ"י תפארת ישראל על משניות בפ"ג דמידות שהקשה ג"כ כדברינו, אי איתא דתחת המזבח לא הי' כיפין, א"כ מאי הועילו בתקנתן לבנות העזרה ע"ג כיפין מפני קבר התהום, והעלה שם בדרך אחר, משום דלכאורה יקשה דהי' להם לבדוק עד שיגיע לקרקע בתולה כדאיתא בנדה דף ס"א, אע"כ דבימי שלמה באמת בנו המקדש ע"ג מקום אטום, ולא בדקו כלל יען שלא הי' שם חזקת טומאה לא חששו לקבר התהום, רק אח"כ בימי חזק' כשמצאו הגולגולת, אז כיון שהחזקת טומאה מצד חומרא דביהמ"ק, לא רצו לסמוך על בדיקה ובנו על גבי כיפין, וכיון דרק חומרא בעלמא, ע"כ תינתן בעזרה דאפשר לבנות ע"ג כיפין, ע"כ סמכו על בדיקה זו בכל מקום וכרמב"ם פט"ו מט"מ, ולאחר שבדקו והחזירו העפר למקומו בנו עלי' מזבח, עכ"ל.

ואולם לדבריו יקשה, הא איתא בסוטה פ' כשם דבימי חגי מצאו ג"כ גלגולת ממת, והנביא חגי צווח המקום אשר אתם מקריבים עליו טמא הוא, ויקשה הא בדקו איך אפשר למצוא שם גולגולת של מת, וע"כ כמש"כ המשל"מ דלא מצאוהו למעלה מן הכיפין דשם בוודאי הי' בודקין, וא"כ נסתרו דבריו, דבאמת בדקו רק דאפ"ה נמצא למטה ממקום הכיפין, ועוד דהא משנה בפ"ח מעדיות דמצאו עצמות בדיר העצים, ע"כ הנכון כמש"כ הח"ס שנפרץ מקום קברות משפחת ארונה, וע"כ מצאו לפעמים שם טומאה שנתגלגלה לאיזה מקום.

והנה יש ליישב עוד קושיתנו, דלעולם תחת המזבח לא הי' כיפין, והא דלא חששו לקבר התהום, י"ל דהנה עזרה אמרינן בפסחים דף י"ג דהוה רה"ר וס' טומאה ברה"ר טהור, וע"כ לא חשו לס' קבר התהום, ורק בהיכל וקדק"ד דהוה רה"י הקפידו לבנות ע"ג כיפין משום ס' קבר התהום, והא דגם הר הבית הוה בנוי ע"ג כיפין אף דהוה רה"ר, הנה באמת מוכח במשנה דמס' פרה דעשאו כן רק משום טהרת פרה אדומה

שו"ת דברי מלכאל ח"ד ס"י צט

ע"ד שהבאתי בחיבורי ח"ג סימן פ"ד הירושלמי דסנהדרין שמצאו גולגולתו של ארונה, והבאתי קושיית המחברים דהא עכו"ם אין מטמא באוהל, והקשה כת"ר דהא כתב הרלב"ג שארונה נתגייר, והמצודות דוד כתב בשם רז"ל שהיה גר צדק, לדעת ט"ס הוא במצ"ד וצ"ל גר תושב, כי לא מצינו בשום מקום שהוא גר צדק, וגם דהא הרלב"ג והמצ"ד כתבו שם שנתגייר כדי ליישב כי איך הניחו דוד ליישב בירושלים ע"ש, ולזה כתבו שנתגייר תיכף כשכבש דוד את ירושלים, וא"כ אין כאן הוכחה רק שהיה גר תושב כדאיתא בע"ז (דף כ"ד ע"ב), וכ"כ הרד"ק שם שקיבל על עצמו שלא לעבוד עכו"ם, ואף דאיתא בתוספתא פ"ו דנגעים ורמב"ם פ"ז מה' בה"ב שאין נותנין מקום לגר תושב בירושלים, נראה שאסור ליתן לו, אבל אם יש לו מכבר אין מגרשין אותו וכדמוכח מהא דארונה, ועי"ל שבימי דוד לא היתה תקנה זו.

ומ"ש כבודו לצדד דגר תושב יטמא באוהל זה לא ניתן להאמר, דא"כ נימא שישאל עובד עכו"ם לא יטמא באוהל, ומי שם גבול לזה איזה משך יעבוד עכו"ם, וכבר הרגיש כבודו בעצמו שבתוס' ביבמות (דף ס"א) מפורש להיפוך, וכ"ה פשוט הש"ס שם דילמא איקטיל חד מישאל, ומשני הא לא נפקד ממנו איש, ונימא דילמא נמצא בין המדינים אחד שהרהר בתשובה וקיבל על עצמו שלא לעבוד עכו"ם.

וגם מה שפלפל מסתם משנה ודברי רשב"ג בפ"י דאהלות במדורות עכו"ם דס"ל דעכו"ם מטמא באוהל, ז"א, דהפוסקים כר"ש ס"ל דטעם מדורות עכו"ם הוא משום מגע, ע' ברמב"ם וכמ"ש בחיבורי שם, וכ"כ ברש"י פסחים (דף ט'), ובחי' הרשב"א ביבמות שם, ובתשובת הרמב"ם סימן ס"ה, (ושם מוכח דס"ל דטומאה רצוצה מטמאה בעכו"ם וכמ"ש בחיבורי שם, שהרי כתב שם שהנוגע בקבר עכו"ם טמא והיינו משום טומאה רצוצה).

אור שמח הל' טומאת מת שם

הנה בהלכות אבל פ"ג ה"ד כתב רבינו, ושם בארנו שאין עו"ג מטמאים באהל, ולפיכך קברותיהם טהורים, ומותר לכהן ליכנסו לשם ולדרוך על קברותיהם, ואינו אסור אלא שיגע בטומאה או שישאנה כמו שביארנו שם, והגר"א באדרת אליהו פ' חוקת כתב בקבר, קבר שלפני הדיבור או של עו"ג מטמאים במגע ולא באוהל, פירוש שכנגד המת מלמעלה אם נגע בקבר אז הוא טמא מחמת מגע דטומאה בוקעת ועולה, אבל כשנוגע שלא כנגד המת אזי אינו טמא שאינו מטמא באהל עכ"ל. הנה גילה לנו רבינו, דמה דטמא מחמת טומאה בוקעת ועולה הוי כמו מגע, וכוונתו ע"כ במה דטמא משום טומאה בוקעת הוא באין בו פותח טפח, אבל ביש בו פותח טפח היכי דטמא מחמת קבר סתום זה אינו מטמא בקברי עו"ג, דזה נכלל בבקבר דרישא דגבי אוהל, עי"ש באדרת אליהו. וכו'.

ומיושב לפ"ז הך דאמר בירושלמי (נדרים פ"ו ה"ח) דגולגולתו של ארונה היבסוי מצאו תחת

וגולגולת רק שדרה לחוד, וכמו שמצאתי בתוספתא דאהלות פ"ב דאמרו שם שדרה לחוד, וכן הובא זה בש"ס דילן בנויר (דף נ"ב) בלשון שדרה לחוד, ע"כ י"ל דהירושלמי הי' גורס כן, ויש להאריך בזה, עכ"פ מוכח מהירושלמי הזה דס"ל דשדרה או גולגולת לחוד מטמא, וי"ל דמזה הוציא הרמב"ם כן. נחזור לעניינינו, דאם לא נתברר אם הי' כזית בשר בהגולגולת שנמצא או לא, דכ"ז דלא נתברר, דעתי מסכמת לאסור, ואין רשאים הכהנים ליכנס באותו הבית והחצר שבנ"ד.

שו"ת כוכב מיעקב ח"ב בהגהותיו עמ"ס פרה פ"ג מ"ג והערות המהדיר שם

הר הבית והעזרות תחתיהם חלול מפני קבר התהום. נ"ב, עיין משנה למלך הל' בית הבחירה פ"א ה"ג, דדוקא הר הבית והעזרה היה תחתיהן חלול אבל המזבח לא היה חלול תחתיו. ובה נראה לפענ"ד לתרץ קושיית המשנה למלך שם, אהא דאיתא בירושלמי סנהדרין [פ"א ה"ב] דחזקיה עיבר שנה מפני הטומאה, היינו דמצאו גלגולת של ארונה היבסוי תחת המזבח, והא קברי עכו"ם אינן מטמאין באוהל, ולפי מ"ש המשנה למלך דתחת המזבח לא היה חלול, א"כ היה שם טומאה טמונה וטומאה טמונה בוקעת ועולה. ובש"ס חולין דף קכ"ה ע"ב איתא הכא בטומאה רצוצה בין ב' מגדלים עסקינן דכולה נגיעה הוא, ולפי"ז י"ל מילתא חדתא, דבטומאה רצוצה קברי עכו"ם נמי מטמא, כיון דנגיעה הוא וקברי עכו"ם לא נתמעטו ממגע ודו"ק, ועדיין צ"ע.

[מהערות המחבר שם]: עי' קרן אורה לתוס' בנויר נ"ד ע"א ד"ה או, דפשיטא ליה דלא שייך טומאה רצוצה בדבר שאינו מטמא באהל, ועי' בתש' ישועות יעקב או"ח סי' שמ"ג שמתפק בזה. והגר"א באדרת אליהו פ' חקת והאור שמח כתבו דבגוי איכא טומאה רצוצה, ועי' תשו' חת"ס ח"ב יו"ד סי' ש"מ מש"כ ליישב הירושלמי דסנהדרין הנ"ל בענין אחר.

שו"ת דברי מלכאל ח"ג סי' פד

ע"ד אשר הקשה מעכ"ת בסנה' י"ב שעברו השנה מפני הטומאה, ומשמע שם דר"ש ס"ל ג"כ הכי, ואיתא בירושלמי הובא בתו' שם שמצאו גולגולתו של ארונה והיינו טומאת אוהל, כמ"ש בח"ס סי' ש"מ ושאר אחרונים, והקשה דהא ר"ש ס"ל ביבמות ס"א דעובד כוכבים אינו מטמא באוהל.

הנה לדעתי אין שם הכרח שר"ש יסבור שעברו מפני הטומאה, וגם דיל' דר"ש ס"ל כפרש"י שם דהיינו טומאת ע"ז, ובגוף הערתו כבר הרגיש בציו"ר בירושלמי רפ"ט דפסחים. אכן נלע"ד דבר חדש, דהנה בחולין קכ"ה איתא דטומאה רצוצה ומגע הוי משם אחד דהוי כאלו נגע, ופירש"י שם דהל"מ הוא דהוי כאלו מלא טומאה והוי כנוגע, וא"כ י"ל דנהי דאימעט נכרי מטומאת אוהל, מ"מ כיון שיש בו טומאת מגע יש בו גם טומאה רצוצה דהוי כמגע, ולזה הכא גבי גולגולתו של ארונה, כבר כתב המל"מ פ"א מה' בה"ב הי"ג שהיתה טומאה רצוצה שלא היה שם פותח טפח, ושפיר טמא אף בנכרי אף לר"ש.

ר' יוחנן דהיה בגדר תנא, נימא דמכולם נעלם מעקרא משמע האי דינא דרשב"י, והלכך כתב הירושלמי דקברי עכו"ם מטמא באהל אתמהא. ובאמת יותר סברא לומר דרשב"י דמקומו היה תמיד קבוע בא"י יותר ידעו בני א"י להלכותיו מבני בבל שלא היה במקומו, ומדחזינן דנהי דמסברא לומר דהירושלמי ידע טפי האי דינא דרשב"י וכו', ומ"מ כתב מעשה רב גלגולת תחת המזבח דמטמא באהל, בע"כ דהכי ס"ל כרבנן דקברי עכו"ם מטמאין באהל. והא דבאמת הירושלמי לא הביא האי דינא דרשב"י, אפשר לומר כיון דלהלכתא אין נ"מ, כיון דהירושלמי פוסק דקברי עכו"ם מטמאין באהל, לא חש הירושלמי להביא דינא דרשב"י.

חזון יחזקאל תוספתא סנהדרין פ"ב ה"ו ד"ה ובתוספות

ובתוספות שם ד"ה שעיבר השנה מפני הטומאה, העתיקו דברי הירושלמי בפסחים (פ"ט ה"א) דגולגלתו של ארונה היבوسی מצאו תחת המזבח. וצריך עיון הלא אנן קיימא לן שמת עכו"ם אינו מטמא אלא במגע ובמשא, (עין מ"י הל' ט"ו פ"א ה"י"ב והי"ג), ולכאורה מכאן ראייה להא שכתב הגר"א באדרת אליהו פ' חקת בפירוש הכתוב בקבר, קבר שלפני הדיבור או של נכרים מטמאים במגע ולא באהל, פירוש שכנגד המת מלמעלה אם נגע בקבר או הוא טמא מחמת מגע דטומאה בוקעת וכו', אבל כשנוגע שלא כנגד המת, אז אין טמא שאין מטמא באהל.

ובאמת כדברי הגר"א איתא בהדיא בחולין (דף ק"ה ע"ב), אמר רבי זירא בטומאה רצוצה בין ב' מגדלים עסקינן ואין ביניהן פותח טפח דכולה נגיעה היא, דכיון דהלכה למשה מסיני היא דטומאה רצוצה בוקעת הוא, כמאן דמלי טומאה כל חלל שבין שני המגדלים (לשון רש"י שם).

ובטומאה זו משום גולגלתו של ארונה היבوسی שהיא טומאת מת, אתיא שפיר הפלוגתא בסוגיא דידן, אי טומאת מת זו היא דחיה בצבור או הותרה, ואפילו לשיטת יראים (עין במשנה למלך בהלכות אבל פ"ג ה"א), שסובר כיון שמת עכו"ם אינו מטמא באהל אין הכהנים מזהרים על מגעו ועל משאו, מ"מ סוף כל סוף הא שמטמא במגע ובמשא היא טומאת מת, שהרי שם ביבמות (דף ס"א ע"א) רבינא אמר נהי דמעטינהו קרא מאטמוי באהל, במגע ומשא מי מעטינהו קרא, ורבינא מיישב בזה הא שכתוב בקרא כל הורג נפש וכל נוגע בחלל תחתטאו, וסיפא דהאי קרא תחתטאו ביום השלישי וביום השביעי, וחיתוי כזה אינו אלא מטומאת מת, ומסתברא נמי שהטמא במגע במת עכו"ם נעשה אב הטומאה לטמא אדם, דרק מטומאת אהל מעטינהו הכתוב.

כתר המלך הל' טומאת מת פ"א ה"ב ד"ה והנה
והנה ראיתי בס' ושב הכהן (ס' עה) מביא ראייה מדברי הירושלמי, דאמר במס' פסחים וסנהדרין דגולגלתו של ארונה היבوسی מצא תחת המזבח אלמא דמטמא באוהל, וכבר הקדימו זו הראיה המשל"מ לעיל בפ"א מהל' בית הבחירה הי"ג, ובכל זאת כיון דמבואר בכל הני סוגיות

ובאמת בלא כל אלה אין מהירושלמי שום קושיא על הרמב"ם, דנ"ל לומר דבר חדש. וכו'. בישוב הקושיא על הרמב"ם מהך ירושלמי, אחרי דלא נמצא בכל התלמוד ירושלמי הך ברייתא המובא בש"ס דילן ביבמות ובכ"מ דרשב"י אמר דאין קברי עכו"ם מטמאין באהל, וגם בתוספתא לא נמצא הך ברייתא, אין ספק אצלי לענ"ד שהתלמוד ירושלמי לא ידעו מהך ברייתא. וכו'. ואחרי דהש"ס דילן הביא הך ברייתא, שרשב"י במס' יבמות וב"מ ואלוהו החזיק בדעת רשב"י דקברי עכו"ם אין מטמאין באהל, שפיר פסק הרמב"ם כרשב"י, ואין כאן קושיא הושב הכהן על הרמב"ם מהך ירושלמי.

שו"ת חסדי אבות שבטו"ס יבין דעת ס' כו ד"ה ומה

ומה שעמד מר ע"ד הירושלמי דנטמאו הכהנים דמצאו גולגלתו של ארונה הרי קברי עכו"ם א"מ באהל, תמהני הרי כבר עמד ע"ז המל"מ שם בה' ביהב"ח דמר עסיק ב', ובאמת מזה סייעתא גדולה לדברי כ"ק זקני זל"ה בישועות מלכו חי"ד ס' ע', דטומאה רצוצה שאין בה פותח טפח הוי כטומאת מגע ואף בנכרים מטמאי, ופלא לי ע"ד זקני זל"ה שלא נסתייע מזה לשיטתו. ובעיקר הדבר אנכי תמה, הרי מבואר בירושלמי נזיר פ"ז דלאחר מאה ועשרים שנה נעשה מן המת תרודו רקב, א"כ כיצד אפשר שמצאו בימי חזקיה או בימי עולי הגולה את גולגלתו של ארונה, הכי נתקיים בו הנאמר בצדיקים דאינן מרקבינן לעולם, וצריכים אנחנו לפ"ז לבוא לידי דברי החת"ס בחי' סוגיות בסוגי' דאין מעברין ניסן בניסן, דגלגולת ל"ד ע"ש.

מראה כהן ס' נג ד"ה ומ"ש

[אחר שהביא את דברי קר' טהרת בקודש (הובא לעיל) כותב:] והנה מ"ש בישובו הראשון וכתב דתוס' בסנהדרין הביאו הירושלמי הנ"ל ותמיהו עליו והניחו בקושיא, ד"א, דבאמת תירצו ובזה"ל ושמה לא היה הדבר מוזמן להם ליטתה עכ"ל, ומ"ש דרש"י והר"ן פירשו טעם אחר, והר"ן נהי דראה הירושלמי, מ"מ לא הביא טעמא דגלגלת של ארונה מצאו, משום דמשמע דמרבית העם לא הטהרו, ולפי טעמא דהירושלמי לא נטמאו כ"א הכהנים, ע"ז אשאל פי הגאון זקן הרבנים, אם הר"ן דוחה האי טעמא משום משמעות הכתוב וכו', היכי שוב הירושלמי פירש האי טעמא דבאמת לא מהני האי טומאה כ"א לכהנים, ובקרא נראה מפורש דמרבית העם מאפרים ומנשה יששכר וזבולן לא הטהרו. ומ"ש דרש"י בסנהדרין לשטתו אזיל דס"ל בנזיר נ"ד דהלכה כרשב"י, ז"א דידוע דהמפרש לנזיר אינו מרש"י ז"ל.

שוב מ"ש בתירוץ השני דמשמים הניחו לו להתגדר בו ולחדש דבר חדש, חי נפשי כי חדש זה אסור מה"ת, ומלבד זה הוא בורות לומר דהירושלמי לא ידע ברייתא דרשב"י דקברי עכו"ם אין מטמאין באהל, דבר כזה אפשר לומר על אמורא ותנא חדא דלפעמים אשתמיטת' איזו משנה וברייתא, ולא כן בסידור הירושלמי אשר רוב גדולי חכמי ישראל שבא"י סייעו לסודרו ע"י

ומעלה בעלמא עשו בה. [וראה שם עוד אריכות דברים בזה].

קו' טהרת הקודש ח"א

ולענ"ד אין מכאן שום קושיא על הרמב"ם ודעימיה, דהנה הני שתי ברייתות שמביא הירושלמי, הובא ג"כ בש"ס דילן במס' סנהדרין (י"ב ע"א) בברייתא אחת דפליגי ר"י ור"ש, דאיתא שם ת"ר אין מעברין את השנה מפני הטומאה, ר"י אומר מעברין, אר"י מעשה בחזקיהו מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה וביקש רחמים על עצמו, דכתיב (ד"ה שם) כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולן לא הטהרו כי אכלו את הפסח דלא ככתוב כי התפלל חזקיהו לאמר ד' הטוב יכפר בעד, רש"א אם מפני הטומאה עיברו מעוברת, אלא מפני מה ביקש רחמים על עצמו, שאין מעברין אלא אדר והוא עיבר ניסן בניסן, רש"י שם פ"י שנטמאו בע"ז דע"ז מטמא, וכן פירשו התוס' שם, והביאו דברי הירושלמי הנ"ל, והניחו דברי הירושלמי הנ"ל בקושיא. וי"ל דרש"י לשיטתו אזיל בזה דס"ל בנזיר (נ"ד ע"א בדה"ז) דהלכה כרשב"י, [וצ"ע ממס' ע"ז ל"ט]. הר"ן בחי' לסנהדרין בדה"ה שעיבר כו' כתב וז"ל, פ"י מפני תקרובות ע"ז שנטמא באהל, וצלמי כשדים שהיו חקוקין על כתליהם ושהו לבערם, והכי איתא בירושלמי עכ"ל.

ולכאורה דברי הר"ן אלה תמוהין, אחרי שהוא ראה את הירושלמי דאמר שם וצלמי כשדים היו חקוקין כו', א"כ מדוע שבק טעמא דהירושלמי שמצאו גולגולת של ארונה תחת המזבח, [ואולי מפני שר"י הביא מה שכתוב שם כי מרבית העם מאפרים ומנשה יששכר וזבולן לא הטהרו וגו', הרי מבואר בקרא דלא משום גולגולת של ארונה שמצא תחת המזבח, דלפי זה לא נטמאו רק הכהנים].

ובאמת הרואה בירושלמי שם יראה, דבאמת הירושלמי בא בזה ליתן טעם אחר דלא כר' סימון בר זביד, דאחר שהביא דברי דסב"ז איתא שם, כתיב ויחלו באחד לחדש הראשון לחדש וביום שמונה לחדש, והלא ביום אחד היו יכולים לבער כל ע"ז שהיה שם, א"ר אידי מפני צלמי כשדים שהיו חקוקין בששור. וכפי הנראה מביא דברי ר"א אלה להראות טעם אחר על שעיבר חזקיהו את השנה, ויוכל היות שחסר שם בירושלמי איזו תיבות קודם, כתיב כו', וכל הרגיל בירושלמי יאמר להשערתי זאת כי אמת היא.

ואחרי שבש"ס דילן לא נזכר הך דגולגולת של ארונה, ורש"י והר"ן כתבו טעם אחר ולא הזכירו הטעם דמצאו גולגולת של ארונה תחת המזבח, [ואולי י"ל דהר"ן לשיטתו דפסק כרשב"י דקברי עכו"ם אין מטמאין באהל כמ"ש לעיל, וי"ל עוד דר"ש דאמר הטעם דעיבר ניסן בניסן, לשיטתו אזיל לשיטת רש"י דס"ל דסתם ר"ש הוא רשב"י, והוא הלא ס"ל דאין קברי עכו"ם מטמאין באהל], ומוכרחין אנו לומר דס"ל דהש"ס דילן פליג על הירושלמי וכמ"ש. ויוכל היות דהש"ס דילן לשיטתיה אזלי, דסתמא דתלמודא אמר במס' ע"ז [לג' ר"ח] דקברי עכו"ם אין מטמאין באהל, ולשיטה זו לא שייך טעמא דהירושלמי הנ"ל.

אותו בירושלים, דכבר כלתה זמן השבועה של אברהם אבינו, ואין מקום להקשות אפילו בההו"א וכמבואר, וכיון דחזינן בקרא דזכה לראות המלאך, ברור כשמש דהיה גר צדק, ובכה"ג פשיטא דמטמא באהל, כיון דהיה ישראל גמור, ובפרט דזכה לראות מלאך דהיה גר צדק מאהבת השי"ת ויראתו, וכ"ז ברור.

ולעקרא דמלתא אפילו נימא כפשטות משמעות הש"ס דארונה לא היה כ"א גר תושב נמי א"ש, ומשום דמדינא גר תושב נמי מטמא באהל, דלענין זה הו"ל כישראל, וטעמא ידידי מהא דב"מ ק"ד, דתניא רשב"י אומר קבריהן של עכו"ם אין מטמאין, וכן ביבמות ס"א, וכיון דעיקר קפידא דלא יטמא באהל הוא עכו"ם, שוב גר תושב אינו עכו"ם וממילא דמטמא באהל, וראה ברורה לזה מהא דקיי"ל בסנהדרין פ"א הבעל ארמית קנאין פוגעין בו, ומ"מ כתב הרמב"ם בפ"ב הי"ד מה' איסורי ביאה וז"ל, הבא על השפחה ואפילו בפרהסיא ובשעת עבירה אין הקנאין פוגעין בו עכ"ל, ובמגיד משנה שם כתב וז"ל, זה פשוט שלא נאמרה הלכה אלא בבעל ארמית, וזו כיון שטבלה לשם עבדות אינה עכו"ם כו' עכ"ל יעו"ש. וכו'.

ועוד נלע"ד ראה ברורה, מהא דבתוס' יבמות ס"א בד"ה קברי כו' תמהו מהא דבב"ב נ"ח דרבי בנאה ציין מערתא דאברהם אבינו ואדם הראשון אף דאיקרו אדם, ואפילו לרבנן דס"ל קברי עכו"ם מטמאין באהל, הא אפילו ישראל לא מטמא באהל אלא משעה שנאמרת פרשה זו, ומדאצטריך בנזיר נ"ד לרבות קבר שלפני הדבור לנגיעה לבד, מכלל דבאהל לא מטמא, והניחו בקושיא, ובתוס' ב"ב נ"ח בד"ה מציינ כו' הקשו ג"כ קושיא זו, ותירצו וז"ל, וי"ל דאברהם נקרא אדם, וכן אדם הראשון, ולהכי אין למעטם מקרא דאדם עכ"ל.

ואינו מובן, דסוף סוף קושייתם השני' במקומה עומדת, דאפילו ישראל אינו מטמא באהל כ"א לאחר הדבור, וכמ"ש זה גופא ביבמות ס"א, דנהי דנימא דאקרו א"א ואדה"ר אדם, ג"כ תמוה וכנ"ל, והכי כתבו התוס' זה לישוב ב' קושייתם, ובע"כ דסברת התוס' כמ"ש, מדחזינן דהתורה קפדה בטומאת אהל לשם אדם ולא כתבה ישראל, בע"כ דעיקר קפידת התורה לשלול עובדי עבודה זרה דאינם בגדר אדם, דהוא אדם הראשון דנצטוו בשבע מצות וע"ז ככלל, והלכך שפיר מיושב קושייתם מאברהם אבינו ואדה"ר דהמה שפיר בגדר אדם אף דלא קבלו התורה, מ"מ עיקר הקפידא אינה על קבלת התורה ותר"ג מצות, כ"א מניעה מע"ז וקיים שבע מצות בני נח, עד דבעבורם זוכה עכ"פ לגדר אדם. וכו'.

וכיון דקפדה התורה בטומאת אהל לכתוב אדם, וס"ל לר"ש דאמעט עכו"ם, מ"מ דוקא עכו"ם דאינו כלל בגדר מינא דישאל, משא"כ גר תושב דהוא מינא דישאל, עכ"פ בגדר ז' מצות, ברור דבכלל אדם הוא ומטמא באהל, וזהו נלע"ד ברור ופשוט.

עינים למשפט סנהדרין יב א על תוד"ה שעיבר

תוד"ה שעיבר כו' בגולגולתו של ארונה. ער"מ פ"ב מה' טומאת מת ה"ח, דגולגולת שלמה אף

בש"ס ע"ז כ"ד דארונה היבויס היה גר תושב יעו"ש, ובגר תושב שפיר מדינא דמטמא באהל וכמו שאבאר, ושוב אין שום הוכחה מהירושלמי דס"ל דקברי עכו"ם מטמא באהל, דז"א וכנ"ל. ובאמת תמוה לי טובא בקושיית הש"ס דע"ז כ"ד, מהא דהקריב דוד בהמה שלקח מארונה דהיה נכרי וחשוד על הרביעה, דהכי ס"ד דהמקשן דארונה היה נכרי, דא"כ היכי הותר לו לשבת בקבע בירושלים נגד מקרא מלא לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי (שמות כ"ג ל"ג), והלכה ברורה ומוסכמת ברמב"ם בפ"י ה"ו וז"ל, אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עכו"ם בינינו אפילו יושב ישיבת עראי, או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו, אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח שנאמר לא ישבו בארצך אפילו לפי שעה, ואם קבל עליו ז' מצות ה"ז גר תושב כו' עכ"ל.

וברמב"ם בפ"ח ה"ט מה' מלכים כתב וז"ל, וכן עיר שהשלימה אין כורתין להן ברית עד שיכפרו בע"ז ויאבדו את כל מקומותיה ויקבלו שאר המצות שנצטוו בני נח, שכל עכו"ם שלא קבל מצות שנצטוו בני נח הורגין אותו אם ישנו תחת ידינו עכ"ל, ושם בהי"א ז"ל כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן ה"ז מחסידי אוה"ע ויש לו חלק לעוה"ב, והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו ע"י משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן, אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת, אין זה גר תושב ואינו מחסידי אוה"ע ולא מחכמיהם עכ"ל יעו"ש.

ולפי"ז ברור דאם דר בירושלם כבוש תחת יד דוד וישראל דהיה גר תושב, וא"כ מאי ס"ד דהמקשן, וביותר תמוה תירוצא דהש"ס דהיה גר תושב ממקרא מלא (בדה"א א' כ"א כ'), וישב ארנן וירא את המלאך וארבעת בניו עמו מתחבאים וגו', וכ"פ רש"י ז"ל (בשמואל ב' כ"ד כ') וישקף ארונה מתחבא היה מפני המלאך יעו"ש, ולשינויא דהש"ס ע"ז כ"ד הנ"ל תמוה טובא, היכי זכה גר תושב לראות מלאך, ואל תשיבנו מהגר דג"כ זכתה לראות מלאך, דזהו מזכותא דאברהם יעו"ש מעילה י"ז ובתוד"ה אמר כו'.

ולקושטא דמלתא נלע"ד דבאמת היה ארונה גר צדק וצדיק תמים עד דזכה ברב גדלו לראות מלאך, ועיקר קושיית הש"ס בההו"א לאו משום דבאותו זמן היה ארונה חשוד על רביעה, דז"א דפשיטא ל' דבאותו זמן היה גר צדק, וכ"א עיקר קושיית הש"ס, כיון דמעקרא היה עכו"ם, שוב היאך לקח דוד המלך ע"ה ממנו בהמה להקריבה ולא חשש דהיא נרבעת מעקרא קודם שנעשה גר תושב, והיה לו לשאלו עכ"פ, ובקרא סתמא כתיב, וכיותר דאינם מוזהרין בלפני עור וגו', וע"ז משני הש"ס דארונה גר תושב היה, והיינו מעקרא ג"כ היה גר תושב, דכל ימיו היה נזהר בשבע מצות ואפילו קודם שכבשו דוד.

ומסברא כיון דהיה מזרעו של אבימלך שכרת ברית עם א"א ע"ה וראה מעשי השי"ת בפרסום, וכמבואר בתוה"ק בלקיחת שרה, ומכל זה מסברא דלעולם היה גר תושב, וזהו עיקר כוונת הש"ס ותירוצו, משא"כ אז באותו מעשה לית דין צריך בושש, דודאי היה גר תושב, דבל"ז לא היו מניחין

כרשב"י, ניחא דעת רבינו דאין לסתור זה מן הירושלמי דחולק על זה כמבואר דוק.

יש דנים לומר שארונה גר צדק היה ולא גר תושב [ויש שרצו לומר שאפילו גר תושב מטמא כישראל].

סדרי טהרות - הנ"ל {5-976}.

זבחי אפרים - זבחים נח א ד"ה אמנם.

מראה כהן - שם ד"ה אמנם.

עינים למשפט - סנהדרין יב א על תוד"ה שעיבר. ועי' שו"ת ושב הכהן - הנ"ל ד"ה והנה לפענ"ד {5-976}.

תפארת יעקב - משניות מדות פ"ג אות לז.

שו"ת דברי מלכאל - ח"ד הנ"ל {5-976}.

שו"ת חזון נחום - ח"א סי' פח ד"ה ולפי"ז.

זבחי אפרים זבחים נח א ד"ה אמנם

אמנם לענין ארונה נ"ל, שאע"ג שמבואר בע"ז כ"ד ע"ב שארונה גר תושב היה, מ"מ יש לומר שארונה נתגייר אח"כ, וכמו שקיים ליה להירושלמי שגולגולתו מצאו תחת המזבח, כן קיים ליה שנתגייר אח"כ ומשו"ה היה מטמא באהל, ומשפחתו בודאי שנתגיירה אח"כ, דהא איתא בירושלמי בסוף פאה בפ"ח ה"ז, משפחת אנטיילא היתה בירושלים והיתה מתייחסת של ארנן היבויס, פעם אחת פסקו להם חכמים שש מאות ככרי זהב שלא להוציאן חוץ לירושלים, דהוו דרשינן בשערין בשערין לרבות ירושלים, ופירש בפ"מ שהיו חכמים דורשים לתרי בשערין דכתיב אצל הגר, ושמחת לפני ה' אלדיך כו' והלוי אשר בשערין והגר, ולמטה כתיב ושמחת בחגין כו' והגר והיתום והאלמנה אשר בשערין, לרבות ירושלים שאותן היושבין בתוכה שלא להוציאן לחוץ, והיינו גר צדק וכמפורש בספרי שם שאין מוציאין העניים לחוץ.

ועל גר תושב אמרו בספרי בפרשה כי תצא על הכתוב עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך ולא בירושלים, וכן הוא בתוספתא דנגעים, והכי פסק הרמב"ם בפ"י מה' בה"ב הלכה י"ד שאין נוהגין בתוך ירושלים מקום לגר תושב, א"כ מוכח מזה שבני משפחת ארונה היו גרי צדק, ומשו"ה פסקו להם ו' מאות ככרות זהב שלא להוציאן חוץ לירושלים, ושפיר יכול להיות שגם אביהם ארונה נתגייר ג"כ אח"כ. והא שהניחו לארונה לדור בירושלים קודם שנתגייר, אולי יש לומר שאימתי אין נוהגין מקום בירושלים לגר תושב הוא מבנין הבית ואילך, אבל מקודם נתנו מקום לגר תושב, וגם שאני ארונה שהיה מהתושבים קודם כבוש ירושלים, ואולי הניחו אותו בשכר שהשלים עם ישראל, ואולי עזרם ג"כ מעיר בעת הכבוש.

מראה כהן שם ד"ה אמנם

פליאה עצומה על הני שרי התורה ה"ה המלמ"ל בפ"א הי"ג מה' בית הבחירה, והחת"ס יו"ד סי' ש"מ, ותשו' ושב הכהן, והגאון מהר"ר יוסף שאול זצ"ל בהגהותיו ציון ירושלים הנ"ל, דכולם כאחד הסכימו להוכיח מהירושלמי הנ"ל דס"ל דקברי עכו"ם מטמאים באהל, ובאמת מוסכם

אוצר מפרשי הירושלמי

פסחים פ"ט ה"א / דף סד, א
[בוילנא דף]

היתה תשובתן כהוגן, כמה דאמר ר' סימון בסנהדרין דגולגולתו של ארנן היבסוי מצאו תחת המזבח כשבדקו וטיהרו את הבית בעליתן מן הגולה, וע"ז הייתה כונת חגי להוכיח על ששהו עד הנה בטהרת הבית, הרי דגולגולת זה מצאנו בעלייתן מן הגולה, ולא מצאתי מענה לישב הני תרי לישני, ובפרט לדעת המשל"מ והתוס' בסנהדרין די"ב ד"ה שעבר, וצ"ע.

משנת אליעזר מהדו"ק דרוש הרביעי בסדרי משנה אות ג

באות ז' הבאתי מש"ס סנהדרין (דף י"ב) בחזקיה שעבר את השנה מפני הטומאה, ובתוס' שם הביאו מירושלמי דגולגולתו של ארונה היבסוי מצאו תחת המזבח, ובהגהת יפ"ע העיר מירושלמי סוטה פ"ה ה"ב, שהרע של חגי ה' על שמצאו גלגלתו של ארונה היבסוי, וכן תמה בזה בחת"ס יו"ד סי' ש"מ, (וקדמו בשי"ק בירושלמי שם), וכ' דגלגלתו של ארונה אינו עצם גלגולת, אלא גלגל הטומאה שנמשכה ונתגלגלה מקברות של ארונה עד תחת המזבח, וס"ל להירושלמי דקברי עכו"ם מטמאים באוהל, ובמחכ"ת נעלם ממנו דברי המל"מ פ"א מ"ה בית הבחירה הי"ג, ובנר מערבי בסוטה שם ציין לירושלמי נדרים פ"ד ה"ב בארנון ובגלגולת, וזה טעות דשם קאי לענין מסים וארנונית המוטל על קרקע, או על גלגולתו של אדם לשלם, וצ"ל נדרים פ"ו ה"ח, ועי' בשי"ק ומה"פ שם.

שערי תורת א"י סוטה פ"ה ה"ב

לא דו אמר ואשר יקריבו שם טמא הוא כו'. צ"ל, ולמה אמר ואשר יקריבו כו', כמה דמר ר' סימון בר זבדי גולגולתו של ארנן היבסוי מצאו תחת המזבח. פ"י זה היה באותו זמן בראשית בניין המקדש השני, כדאיתא במדרש זוטא שה"ש פ"ג ד' אחזתיו ולא ארפנו, זה דוד שתפס את הגורן מיד ארונה היבסוי ואמר זהו בית הבחירה, עד שהבאותיו אל בית אמי ואל חדר הורתי, בשעה שעלו בני ישראל להוסיף על המזבח וימצאו גלגלתו של ארונה נתונה תחת המזבח, ולא פסל הקב"ה את הקרבות של ישראל ע"כ, ועי' ילקוט שם שהביא מדרש זה בהשמטה.

והנה ההוספה על המזבח היתה בראשית בנין הבית השני, כדתנן במדות רפ"ג וכשעלו בני הגולה הוסיפו על המזבח כו', ובלי ספק שענין מציאת גלגלתו של ארונה בזמן ההוא היה קבלה אצל חז"ל ונודע להם שהגלגולת היתה של ארונה, אולי על ידי שנמצאה אצלה אבן או טס של מתכות שהיו חקוק עליה שם ארונה, ומה שאמרו בפסחים רפ"ט ונדרים פ"ו ה"ח וסנהדרין פ"א ה"ב אצל פסח שני של חזקיה, ואתאי כ"י דמר ר' סימון בר זבדי גולגולתו של ארנן היבסוי מצאו תחת המזבח, עניינו כמו שלאחר זמן בבית השני מצאו גולגולתו של ארנן תחת המזבח, כן מצאו איזו טומאה במקדש בזמן חזקיה לבד מעבודה זרה גם טומאת מת, וכפשוטו הכתוב בדה"י ב' כ"ט ט"ז, ויוציאו את כל הטומאה אשר מצאו בהיכל ה' וגומר.

עלי תמור ד"ה גולגולתו

גולגולתו של ארנן היבסוי מצאו תחת המזבח.

חתם סופר (סוגיות) - הנ"ל ד"ה אמנם לולי {976-5}.
חתם סופר - סנהדרין יב א ד"ה והתוס' (נד' גם בחידושו על הירושלמי סנהדרין שם) >הובא לעיל על הירושלמי שכן מצינו {567-8}.

ערוך לנר - סנהדרין שם על תוס' ד"ה שעבר >הובא לעיל ד"ה קשה וכי מימי {567-8}.

כפי אהרן - או"ח סי' ו עמ' ט ב ד"ה עוד.

יפה עינים - שם על תוס' ד"ה שעבר <->.

סדרי טהרות - הנ"ל {976-5}.

אהבת ציון וירושלים <->.

זבחי אפרים - זבחים נח א ד"ה והנה בח"ס >הובא לעיל ד"ה ויש מי שאומר {567-8}.

שו"ת מנחת אלעזר - הנ"ל ד"ה ומעתה {976-5}.

קובץ קול תורה - הנ"ל ד"ה דברי הירושלמי {976-5}.

משנת אליעזר - מהדו"ק דרוש הרביעי בסדרי משנה אות ג.

מראה כהן - ריש סי' נד הנ"ל {976-5}.

שערי תורת א"י - סוטה שם.

עלי תמור - ד"ה גולגולתו וד"ה ואכן >הובא לעיל ד"ה ויש מי שאומר {567-8}.

ועי' ארץ יהודה - טז ב ד"ה ברם.

שירי קרבן סוטה פ"ה ה"ב

כמה דמר ר' סימון בר זבדי גולגולתו של ארנן היבסוי וכו'. וקשה הא בפסחים פ' מי שהיה טמא משמע שבימי יחזקיה מצאו גולגולתו של ארנן תחת המזבח ואז נטהר הכל, וי"ל דלאו דוקא גולגולת, אלא אם לא יהיו נזהרים יארע להן דבר כהאי דמצאו גולגולת וכו' ודוחק.

מראה הפנים נדרים פ"ו ה"ח

גולגולתו של ארנן היבסוי מצאו תחת המזבח. ובפ' כשם משמע דבזמן חגי בבית שני מצאו, ושם דחגי הוכיחן בבית שני על שלא טיהרו הבית מאז עד ימי חזקיה.

פנ"מ סוטה פ"ה ה"ב

כמה דאמר ר' סימון כו'. בסנהדרין דגולגולתו של ארנן היבסוי שמכר הגורן לדוד למקום המזבח: מצאו אותו תחת המזבח. כשבדקו וטיהרו את הבית בביאתן מהגולה, וע"ז היתה כוונת חגי להוכיחן על ששהו עד הנה בטהרת הבית.

כפי אהרן או"ח סי' ו ד"ה עוד

עוד הביא ראייה המשל"מ מאותה שאמרו בירושלמי פ"ק דסנהדרין דחזקיה עיבר את השנה מפני הטומאה, והטומאה היתה שמצאו גולגולתו של ארנן היבסוי תחת המזבח וכו' ע"ש. ולדעתי הפעוט תמהני טובא על דברי הירושלמי הלזה, שכ' דבימי חזקיהו מצאו גולגולתו של ארנן, מהירושלמי עצמו בסוטה פ"ה וז"ל, אמר ר' ירמיה בשם ר"י קודם עד שלא גזרו ד' בקדוש שאלן, ולמה הוא מקללן כאינש דבעי עילא על חברהי וביתא מה איכפת ליה, לא דו אמר ואשר יקריבו שם טמא הוא, כמה דמר ר' סימון בר זבדי גולגולתו של ארנן היבסוי מצאו תחת המזבח, ופ"י ה' פ"מ וביתא מה איכפת ליה, וכי מה איכפת לו מטומאת הבית אשר המה מטמאים, דמי לא אמר להם גם בטומאת הבית כדכתיב ואשר יקריבו, וזה לא שייכא להעלילה אם עכשיו

בלא שדרה הרי הוא כמת. ולכאורה ק' שהרי אנן קי"ל דמת עכו"ם אינו מטמא באהל, וכמ"ש הר"מ שם (ה"י), ובה' אבל פ"ג ה"ג, סמ"ג לארין רלה ועשין רלא, וטוש"ע י"ד סימן שעב סעיף ב), וכרשב"י (יבמות סא. וע"ש בתוס'). וע"כ צ"ל שס"ל לירושלמי כמ"ד דקברי עכו"ם מטמאים גם באהל, וכ"כ המ"ל (כפ"א מה' בהב"ח הי"ג), וכ' ושאפשר דע"כ כ' רש"י הטעם שנטמאו בע"ז, משום דס"ל דעכו"ם אינו מטמא באהל וע"ש.

אולם הרלב"ג (שמואל ב כד) כתב שארונה היבסוי נתגיר ולזה נשאר בירושלים עם ישראל, ואעפ"י שבגמ' (ע"ז כד) אמרו שארונה גר תושב היה, י"ל שלבסוף נתגיר לגמרי, ומנין לו זה, וצ"ל שאמנם משום הא גופא דס"ל שעכו"ם אינו מטמא באהל וכמו"כ ג"ת, ואף מהא גופא שנתנו לו לשבת בירושלים, והרי אין נותנין בתוכה מקום לג"ת, וכמ"ש הר"מ בה' בהב"ח (פ"ז הי"ד) והוא מהתוספתא (נגעים פ"ז).

תפארת יעקב משניות מדות פ"ג אות לו

ראיתי בס' חדש. וכו'. גם מש"ש קושיית המל"מ מארונה הא עכו"ם אינו מטמא, ותירץ דגר תושב היה, תמוה דגם גר תושב אינו מטמא, ורא' מדהקשו התוס' מאדא"ר ואברהם אבינו כ"ב שם גבי ר' בנאי ע"ש.

שו"ת חזון נחום ח"א סי' פח ד"ה ולפי"ז

ולפי"ז להמבואר בירושלמי מובא בתוס' סנהדרין (י"ב) בחזקיה שעבר השנה מפני הטומאה, דגלגלתו של ארונה היבסוי מצאו תחת המזבח, וידוע תמיהת המל"מ דהא קברי עכו"ם אין מטמאין באוהל, והנה לפי גמ' דע"ז (כ"ד) הנ"ל דארונה גר תושב ה', מתורץ דשפיר נקרא אדם ומטמא באוהל, ומצאתי בהגהות תפארת יעקב למשניות שהעיר כן. ואפשר דס"ל להמל"מ דגם גר תושב דינו בזה כעכו"ם דאינם קרויים אדם, ועיין מנ"ח מ' רפ"ד דגר תושב הוי כעכו"ם לגבי לאו דלא תחנם שלא לתת להם חני' בקרקע, [ראה מה שכתבתי בקונטרסי משמרת להבית פ"א הי"ג בזה].

ובאמת מפורש במשנה נגעים פ"ג דגר תושב אין מטמא בנגעים, ובתו"ט דנתמעט מן האדם מכל טומאה, ובתוספתא זבים פ"ב דגר תושב אין מטמאין בזיבה וגזרו עליהן כזבין כמו בעכו"ם, ובתוס' סנהדרין (ע"ד ב) ד"ה ב"נ דנעמן לית ב' משום וחי בהם לענין למסור נפשו בעד קה"ש, אף על גב דלפירש"י שם ע"ה נעמן דין גר תושב ה' לו, רק משום דלישנא דקרא אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וגר תושב לא מקרי אדם, וער"מ פ"ב דעל גר תושב אין מחללין השבת, ופקונ"פ דרו"ש ילפינן מקרא האדם וחי בהם ודוק.

בירושלמי סוטה (פ"ה ה"ב) אמרו שחגי הנביא מצא את גולגולתו של ארנן היבסוי תחת המזבח, וקשה אחר שחזקיה מלך יהודה טיהר והוציאו גולגולתו מי חזר והכניסו בימי חגי.

שירי קרבן - שם.

מראה הפנים - נדרים פ"ו ה"ח

(ועי' פנ"מ סוטה שם).

שו"ת חתם סופר - הנ"ל {976-5}.